

GREGOR STRNIŠA, ZVEZDE. Kot vsaka poezija, katere tematska konkretnost ima samo simboličen pomen, lahko dobi Strniševa poezija v zbirki *Zvezde** toliko objektivizacij, kolikor razlagalcev se bo ukvarjalo z njo, oziroma se bo prelila v toliko osebnih predstav, kolikor odjemalcev bo imela neposredno ob svojem nastanku in v neznani prihodnosti družbe ljudi, ki se po vseh dogovorjenih pravilih imenujejo Slovenci. S tem hočem reči takoj na začetku svojega pisanja, da bo moja razlaga in ocena Strniševe zbirke *Zvezde* toliko osebna, kakor se pač vsako takšno delo giblje v okvirih spoznanja in razpoloženja posameznika, ki se kdo ve iz kakšnih nagibov loteva bržčas nepotrebnega ocenjevanja leposlovnih umetnin. Vse to je seveda prav toliko znano kakor dejstvo, da nobena kritika, takšna ali drugačna, ne more umetnini taki ali drugačni, nič odvzeti in nič dodati. Ali ni potemtakem kritika nepotrebna? Tudi to je ne more rešiti, s čimer se hoče sama, češ da je namenjena in potrebna za ustvarjalca ali za ustvarjalce in za odjemalce, češ da prve usmerja ali jim daje spodbude, če so po njeni sodbi na pravi poti, drugim pa da pomaga k vsestranskemu razumevanju, podoživetju, se pravi k čim popolnejšemu odvzemu. Morebiti je nekaj koristnega v njeni drugi funkciji, češ da približuje umetnine odjemalcem. V prenekaterih primerih, zlasti kadar gre za abstraktno, fantazijsko umetnost, je verjetno pomoč interpretacije res potrebna, toda interpretacija je le en prijem, ki je prišel iz literarne zgodovine v kritiko ali pa obratno, saj se stvari tako prepletajo, razen tega pa je njihovo ločevanje popolnoma formalnega pomena. Te, verjetno drugim bolj znane ugotovitve, sem zapisal samo zase kot nekakšno orientacijsko spoznanje o smislu in nesmislu pisanja recenzij. In da je to razmišljanje, ki ga zdaj prekinjam, prišlo ravno v uvod k poročilu o Strniševi zbirki *Zvezde*, je navadno naključje, verjetno pogojeno v osebni situaciji.

Ker ima pot od videza k notranjemu, bistvenemu jedru stvari določeno logično osnovo, pa tudi olajšuje delovni postopek, se bom najprej pomudil pri spoznanjih o nekaterih zunanjih zadevah Strniševe zbirke *Zvezde*. V knjigi je objavljenih osem ciklov, od katerih ima vsak po pet pesmi, vsaka pesem pa po tri štirivrstične kitice. V primerjavi s prejšnjima zbirkama Gregorja Strniše, z *Mozaiki* (1959) in *Odisejem* (1965) so *Zvezde* v tem formalnem okviru prignane do popolnosti. V razvoju, ki ga izpričujejo vse tri zbirke, pa lahko ugotovimo, da je ta oblikovna posebnost doživljala določen razvoj, katerega rezultat je viden zdaj v zbirki *Zvezde*. Pri tem pa je treba opozoriti na vtis, ki ga v bralcu zapušča tako dosledno disciplinirano oblikovanje in v tem vtisu sta zaobjeti neka monotonost in določeno dušenje tematskih razlik. Po drugi strani pa takšna ustvarjalna disciplina priča o temeljiti, zavzeti oblikovalni volji in ima v Strniševem primeru takšno moč, da njegovo, iz ustvarjalne volje porojeno obliko povzemajo že nekateri drugi mlajši pesniki. Sicer pa so tudi sonete pisali razen petrarkistov tudi pesniki drugih narodov, torej gre v Strniševem primeru za odkritje posrečenega oblikovnega okvira, ustreznega in uspešnega za opisno filozofsko vsebino te poezije.

Strniša podaja v svojih ciklih življenjska spoznanja z opisi določenih situacij, ki so v svoji pojavnosti fantastične narave. V posameznih fazah so te

* Gregor Strniša, *Zvezde*. Državna založba Slovenije 1965.

situacije zelo razgibane, slikovite, in sicer v takem smislu, da zbuja grozo, da se usedajo v človekovo razpoloženje kot mora, kot nekaj, kar opozarja, da je v doživljanju današnjega človeka nekaj težkega, nekaj negotovega, strašnega, morečega, da je človek v svojem doživljajskem okviru v zagati, sam in brez pomoči. Tako prevzemam v svoj spoznavni krog simbolično fantastične situacije, ki se v slikovitih upodobitvah vrstijo skozi strani zbirke Zvezde. Ta lastnost grozljive fantastičnosti, ki je gotovo takšna zaradi popolnejše umetniške podobe, se pretaka skozi vseh osem ciklov te zbirke. Vsekakor sodi v okvir uspešnih sestavin te poezije in daje tej poeziji neomejene časovne razsežnosti; razen tega odpira tiste možnosti, ki so nakazane v začetku tega pisanja, se pravi možnosti toliko različnih razlogov, kolikor bo odjemalcev zdaj in v prihodnje. S tem si zagotavlja ta poezija možnosti za dolgo življenjsko dobo: ker je v njen nastanek ukljen gotovo tudi časovno in krajevno širši krog spoznanj, ker fantastično grozljive situacije niso vezane ne časovno in ne krajevno, zato bodo v teh umetninah samo čakale asociativnega oživljenja ob morebitnih sorodnih pojavih v prihodnosti. To se je zapisalo na osnovi literarnihkušenj v preteklosti.

Sicer pa, kaj se oziramo v prihodnost, zakaj bi kar naprej bežali iz te naše sedanjosti bodisi v preteklost bodisi v prihodnost? Za nas ima Strniševa poezija in vsaka umetnost tisto vrednost, ki ji gre zaradi njene umetniško izpovedne moči, se pravi zaradi njene prisotnosti v osveščajočem procesu naše zavesti.

Osnovna tema Strniševe poezije v zbirki Zvezde je, najslošneje rečeno, neko posebno človekovo življenje v času in prostoru. Čas in prostor v tem označevanju ne pomenita dosti, morebiti bi bilo nazorneje reči človekova življenjska pot skozi določene situacije, ki so pogojene v naravi in v družbi. Takšna konkretizacija te poezije je gotovo nasilje nad predstavo slikovitostjo in odtenki, ki jih prinaša vsak verz, vendar se žal tudi kritika kot vsaka racionalna akcija zateka po pomoč k raztelesenju stvari in pojavov. Večje življenjske razsežnosti prevladujejo v uvodnem ciklu Ladja, družbene v ciklih Cro-magnon, Neolitik in Brobdingnag, človeško osebnost pa v Borilnici (ta ciklus je v zbirki na drugem mestu; po tematski zaokroženosti in idejno estetski nazornosti je gotovo najmočnejša umetnina te zbirke), Zvezdah, Čeladah in Galjotu (tudi za ciklus Galjot velja podobna ocena kot za Borilnico, le s to razliko, da je Borilnica tematsko izvirnejša, medtem ko je tema Galjota prevzeta iz klasične literature in je preoblikovana v značilen Strnišev formalni okvir s poudarkom na galjotov sanjski svet).

Ciklus *Ladja* spominja s svojo fabulativno osnovo na Odisejevo potovanje skozi Scilo in Karibdo. Ker bo pristnejše in jasnejše, če navedemo Strnišev opis ladjine poti, bom to napravil, ker bo s tem vsebinska sorodnost takoj pojasnjena:

Na zahodu so viharji in Sirene,
na vzhodu boginja smrti, z mnogimi rokami,
na jugu morske deklice in zmaji,
na severu skrivnostna gora, ki je vhod v podzemlje.

(Ladja, III, str. 11)

S tem spoznanjem, da se Strniša v nekaterih primerih inspirira pri Homerju, smo se srečali že v njegovi drugi zbirki, katere naslov — Odisej nedvo-

umno usmerja bralca k temu viru. Pri tem pa ne gre toliko za izposojdo določenih motivov, kolikor za spodbude pri oblikovanju podobnega simbolično monumentalnega ozračja, s kakršnim se srečujemo v tej grški epski mojstrovini. Mutatis mutandis se tudi določen del Strniševega pesniškega opusa združuje v podobno epsko celoto in na to ugotovitev se navezuje tudi avtorjeva disciplina pri oblikovanju formalno enakih ciklov. Ta primerjava, ki ima dovolj nazorne in zgovorne osnove — literarni zgodovinarji jih bodo že raziskali in razmejili — seveda ne obsega vzporejanja umetniških vrednosti. Takšno vzporejanje bi seveda nikamor ne vodilo, obravnavani predmet bi kvečjemu predimenzioniralo.

Rečeno je bilo opisno-filozofska poezija in opozorjeno na določene motivne inspiracije pri Homerju (Strniša tu in tam pripiše pred svoje cikle moto; tako je pred ciklom *Odisej* v drugi pesniški zbirki verz: Enkrat še videl bi rad vsaj dim nad Itako rodno. Pred ciklom *Borilnica* v zbirki *Zvezde* je prav tako zapisan Homerjev verz: Sonce je šlo v zaton, vsa pota zagrinjajo sence), pa tudi pri klasični literaturi na temo o galjotih. Očitno je, kam misel meri: Strniševa poezija je epska, vsaj po svojem izrazu. S tem seveda ni povedanega nič dokončnega. Pristaviti je treba, da se v to epiko vključuje izrazit sanjsko fantazijski svet, ves sklop tematskih in stilnih sestavin pa ima v vsakem primeru določen idejni pomen.

O čem torej pripoveduje ta epsko fantazijska poezija? Vsako poglavje predstavlja svoje spoznanje: (opozoriti moram, da sledim osrednji misli, in da ostajajo ob strani detajli, ki govore sami zase):

V ciklu *Ladja* bi bilo gotovo tvegano iskati konkretno vrednoto, ki naj jo predstavlja v daljo ploveča ladja mimo vseh nevarnosti in mimo senc mrtvih ladij. Gre za neko moč, ki vztraja, ki vsemu kljubuje. Prepričljivost te misli je zanesljivo izražena v pomensko trdilnem, formalno pa nikalnem stavku: »Ladja ne bo nikoli potonila.« — V drugem ciklu je slikovito podana grozljiva borilnica, v kateri si ujet in prisiljen boriti se z »mojstrom borjenja« sredi raznih prividov in senc. To traja kar naprej, dokler ne skleneš: »nekoč ga bom ubil.« Občutek strahovite uklenjenosti, iz katere ni rešitve, takšen sklep, s kakršnim se pesem konča, in ki sem ga navedel, ne nakazuje možnosti za rešitev. — Ciklus *Zvezde*, tako kot vsi, postavlja bralca v določeno situacijo: zelo star mož se vse bolj spominja nekdanih dni, zanj obstaja samo preteklost in v tej preteklosti so okrutne reči, obglavljenje človeka. Zanj obstaja samo to, medtem ko pesnik upodablja cel splet narave z elementi kozmičnosti okoli njega. Upodobitev je dovolj nazorna in jo verjetno lahko prenesemo na nedavno zgodovino. Poglavje *Cro-magnon* je varianta situacije, kakršna je podana v ciklu *Tu je bil tiger* v zbirki *Odisej*. Neki grozljiv propad preti plemenu v votlini. Zadnja pesem v tem ciklu je ena najboljših v vsej zbirki in se nedvoumno vključuje v poezijo na temo atomskega uničenja:

V veliki jami, kjer živimo,
smo stvarem dali imena.
Zdaj smrt prihaja, tiho, hitro,
veter na begu straši drevesa.

V poglavju *Neolitik* sta dve izrazito močni pesmi — *Bogovi* in *Svečeniki*, še posebno *Svečeniki*. V tem ciklu ima za razliko od drugih vsaka pesem svoj naslov. V tem ciklu pesmi niso tematsko tako trdno vezane druga na drugo

kot v Borilnici. Predstavljena je misel, kakšna izmaličenja zapušča nasilje verstev ali ideologij. Pesem Svečenik je umetniško gotovo najpopolnejša pesem v vsej Strniševi pesniški zbirki. V dvanajstih vrsticah je prikazano vse izmaličenje, ki ga povzroče takšne ali drugačne inkvizicije. — Zgodba *Čelad* je spet bolj zaokrožena na temo »praznika čelad«, na vojno temo, posameznika v krogu uničevalcev. Gre za nasprotje: uničenje je uničenje, pa naj bo pripadnost še tako utemeljena. — Naslednje poglavje govori o galjotu in njegovih sanjah, o človekovi ujetosti. Ta ciklus, *Galjot*, je, kot rečeno, poleg *Borilnice* v *Zvezdah* estetsko in idejno najbolj dognan. Zadnji ciklus *Brobdingnag* ima nov primerjalni prijem: s primerjalnim opisovanjem dveh mest — Lilibuta in Brobdingnaga podaja pošastno skrivnostno podobo situacije, v kateri si nisi na jasnem, pri čem si.

Ta bežna tematska ekspertiza nakazuje epsko-filozofsko tematsko jedro Strniševe poezije v zbirki *Zvezde*. Lirika je pri tem bolj ali manj izključena. Ta pojav srečujemo že v prejšnjih pesniških zbirkah Gregorja Strniše. V *Zvezdah* sta prevladala epski in filozofski element. Strnišo torej zanima svet pojavov in stvari okoli njega in išče zanj fantastično slikovite, grozljive upodobitve. Tematsko ostaja ozek, ideja *Borilnice* se pravzaprav v različnih variantah vijuga skozi vso zbirko. Pesniški izraz te zbirke pa je tako samosvoj, Strnišev, izviren, enkrat in neponovljiv, da preseneča kot novost v slovenski poeziji. V tem tiči tudi nevarnost za predimenzioniranje te estetsko dognane opisno filozofske poezije.

Sicer pa naj se vrnem k začetku tega pisanja in znova opozorim na relativnost sodb in k temu primaknem še misel štirih Strniševih verzov iz cikla *Cro-magnon*:

Mogoče smo poimenovali
stvari z njihovimi imeni:
tisti, ki pridejo za nami,
bodo lažje razumeli —

Francè Vurnik

DANILO LOKAR, DVA UMETNIKA. Nova zbirka novel Danila Lokarja ni kakšno bistveno novo dopolnilo pisateljskega profila tega avtorja, ki je šele v zadnjih letih doživel intenziven stik z javnostjo in tudi odmev v nji. V knjigi so zbrane štiri novele, ki jih deloma že poznamo, saj so bile objavljene v našem revialnem tisku. Dve med njimi zajemata snov iz življenja našega znanega slikarja, pa tudi drugi dve sta nekje avtobiografsko obarvani, ena govori celo o začetkih Lokarjevega ukvarjanja z literaturo. In seveda je v vseh štirih novelah zapaziti tudi vse tiste značilnosti Lokarjevega pisanja, ki jih je bila kritika že omenila ob pretresu njegovih prejšnjih knjig.

Po izpovedni plati je v vsej zbirki gotovo najbolj zanimiva novela, ki je dala knjigi tudi naslov, se pravi *Dva umetnika*. V nji Lokar konfrontira dva umetnika: slikarja, ki si je z velikim trudom obdržal vero v svojo umetnost v Babilonu sveta, in damskega frizerja, ki doživlja uspeh za uspehom s kar se da največjo lahkoto in dobi kar nekam mimogrede drugo nagrado na tekmovanju v friziranju vsega sveta. Oba umetnika, slikar in frizer, sta tujca v Babilonu,

* Danilo Lokar, *Dva umetnika*. Cankarjeva založba 1965.